

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Sect. 1. Quidnam, & vbi sit falsitas, & an sit entis proprietas.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

DISPUTATIO IX.

De falsitate, seu falso.

Quamvis falsitas non attribuitur enti, ut proprietates eius; tamen, quia veritas opponitur, & oppositorum eadem est scientia, unumque eorum ex alio amplius manifestatur, ideo de falsitate breuiter hoc loco differendum est, de qua eadem ferè, quæ de veritate inquiri possunt, tamen suppositis, quæ de veritate diximus, vna fere aut altera dubitatione omnia poterunt comprehendi.

SECTIO I.

Quidnam, & ubi sit falsitas, & an sit entis proprietates.

I. Falsitas est.

Principio, quod falsitas aliquid sit, & alicubi inueniatur, aut saltem, quod ad hunc modum à nobis concipiatur, constat ex communi modo loquendi de rebus, & de sermonibus & iudiciis rerum: dicimus enim & iudicium seu compositionem aut diuisionem falsa esse, & locutionem similiter, & res etiam aliquas falsas denominamus, ut aurichalum dicimus esse falsum aurum: hæc autem denominationes ab aliqua forma, seu quati forma desumuntur, & de hac inuelligamus quid sit. Ut autem hoc commodius fiat, prius declarare oportet, an hæc falsitas verè ac propriè attribuitur rebus, eodem modo quo veritas: simulque explicandum est, an verè ac propriè attribuitur conceptibus simplicibus intellectus, & consequenter actibus etiam sensuum, vel in sola compositione aut diuisione propriè inueniatur.

Varie opiniones circa quid sit.

II.

Prima opinio asserit falsitatem non minus propriè reperiri in rebus aut conceptibus simplicibus, quam veritatem. Ita sentiunt nonnulli moderni super 1. p. D. Thom. q. 17. Et probatur primo ex Aristotele 2. de anim. cap. 7. dicente, sensum non falli circa proprium sensibile: circa commune autem posse decipi: ergo supponit esse posse falsitatem in sensu, saltem quoad aliquos actus vel aliqua obiecta eius, cum tamè omnes actus eius simplices sint, & li. 3. tex. 161. limitans priorem sententiam, ait sensum, vel nò falli circa proprium sensibile, vel raro, ponit ergo in illo falsitatem, & idem ait ibi de phantasia. Vnde D. Thom. 1. p. q. 17. artic. 2. exponit quod Aristoteles ait, sensum circa propria sensibilia non habere falsam cognitionem, intelligendum esse per se, & vt in plurimum: nam per accidens, & in paucioribus, etiam in cognitione proprii sensibilis potest in sensu esse falsitas. Atq; idem argumentum sumi potest ex parte intellectus in cuius simplici cognitione, qua apprehendit seu cognoscit quod quid est, negatur esse falsitas 3. de anim. tex. 21. & 51. & 91. Metaph. tex. 22. per se & vt in plurimum, tamen ex accidenti & in paucioribus non repugnat in eo reperiri, vt D. Tho. ibi indicat; & 1. cont. Gent. cap. 59. & 60. Secundo argumentor ratione, quia oppositorum eadem est ratio: ergo sicut veritas consistit in conformitate & adæquatione, ita falsitas in difformitate: sed sicut conformitas reperitur, non solum inter cognitionem complexam & rem, sed etiam inter conceptus simplices & res, ita reperitur difformitas non solum in compositione aut diuisione, sed etiam in simplicibus, tam rebus, quam conceptibus, ergo. Minor probatur, & primo in cognitione simplici: nà illam et imperfectio, quæ solet esse radix deceptionis & difformitatis in iudicio complexo, inueniri potest in sim-

plici cognitione, tam sensus, quam intellectus, nimirum, quod species obiecti imperfectè imprimatur: hæc enim est prima radix omnis deceptionis: nà potentia de se sufficiens esset, si obiectum per speciem sufficienter applicaretur, & vniueretur: hæc autem radix communis est tam simplici operationi, quam compositioni. Imò tota deceptio in compositione scilicet ex eo provenire, quod conceptus simplices difformes sunt rebus ipsis: inuenitur ergo difformitas in his conceptibus, & consequenter etiam falsitas.

Rursus, quod in rebus etiam inueniatur falsitas, patet in his præcipue, quæ arte sunt: nam sepe sunt difformes suæ regulæ & ideæ; ergo sub ea ratione habent falsitatem. Idemq; reperitur in aliquibus effectibus naturalibus, qui dicuntur monstra, seu peccata nature: nam discrepant ab idea seu regulâ, quæ deberent causæ secundæ naturales imitari, & ad eam suos effectus conformare. Quomodo etiam actio humana, quæ deniat à diuinis regulis, mendacium appellari solet: Psalm. 4. *Vt quid diligit vanitatem, & queritis mendacium?* Sicut e contrario operatio conformis prudentiæ seu regulæ diuinæ, vocari solet veritas. Ioan. 3. *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* De qua Paul. ad Ephes. 4. *Faciens veritatem in charitate creamus.* Atque in hunc modum de conformitate & difformitate rerum ad intellectum philosophatur D. Tho. dict. qu. 17. artic. 1. significans, tam esse propriam falsitatem rerum hanc difformitatem, sicut est veritas illa conformitas.

Quod si obiciatur, nam sequitur falsitatem esse ponendam inter proprietates entis sicut veritatem, negatur consequentia: quia non omne ens est falsum: omne autem ens est verum: nam Deus nullo modo falsus appellari potest, neque in ratione entis, neq; in ratione Dei, aut alicuius entis in particulari: imò nec res creatæ omnes possunt falsæ nominari: quia ea, quæ à Deo sunt, si immediate ab eo fiant, non possunt ab eius arte discrepare; si autè fiant ab ipso mediis causis secundis, licet possint discrepare ab vna regula, vel idea diuina ad quam causæ secundæ conformari deberent in agendo, tamen prout ab ipso Deo procedunt, discordare non possunt ab illa regula & idea, per quam Deus operatur, quando in illas influat, & hoc modo habent veritatem.

Secunda sententia negat, in simplicibus, vel conceptibus, vel rebus esse falsitatem, sed solum in compositione & diuisione, quod sentit Alber. 2. de anim. tract. 3. c. 5. & ibi Apollinar. q. 13. Agid. quodlib. 4. q. 7. Ferrar. 1. cont. Gent. c. 59. Fons. 4. Metaph. c. 2. q. 6. sect. 1. Et hæc sententia est magis consentanea Aristoteli, & D. Tho. citatis locis, & mihi videtur etiam verior, si de falsitate in eo rigore, & proprietate loquamur, qua in præcedenti disputat. de veritate locutus sumus.

Falsitas rebus attributa, quid.

Ad quod explicandum dico primò, in rebus extra intellectum non esse propriam & rigorosam falsitatem, sed vocari falsas res per quandam Metaphoram, & extrinsecam denominationem. Probatur, quia sicut veritas, ita & falsitas sumenda est per habitudinem ad intellectum, quæ in rebus considerari potest, vt supra diximus, vel in ordine ad intellectum speculatiuum, vel in ordine ad practicum. Rursus illa habitudo esse potest, vel actualis conformitatis, seu difformitatis, vel aptitudinalis tantum. Ac denique considerari potest vel in ordine ad intellectum diuinum, vel in ordine ad creatum, nullo autem ex his modis potest propria falsitas rebus attribui. Quod breuiter ostendo discurrendo per singula. Et primo in ordine ad intellectum diuinum, vt speculatiue cognoscentem omnia per se notum est, nullam rem posse propriè vel impropriè falsam denominari: quia scientia speculatiua, quam Deus habet

habet de omnibus rebus, necessario est verissima ac propriissima: ergo res cognita in ordine ad hanc scientiam non habent difformitatem ullam, sed summam conformitatem. Secundo in ordine ad eundem diuinum intellectum, vt practice cognoscentem & operantem, non possunt res falsæ denominari: quia vel res sunt factæ à Deo, vel non. Res non factæ à Deo, tantum sunt, aut res summè bona, quæ est ipsemet Deus, qui supra omnem est mensuram, & supra omnem ideam, & extra omnem causalitatem intellectus practici, & ideo non potest ex hac habitudine propriam veritatem habere, nedum falsitatem: aut res summè mala, quæ est culpa vt culpa est (si tamen res appellanda est) hæc enim, sicut à Deo non fit, ita neque in eo propriam ideam habet, sed est potius in Deo idea bonitatis, & honestatis, à qua culpa discordat: ex quo habet, quod vera culpa sit, quia, sicut eius esse, ita & eius veritas in priuatione & defectu consistit. Solum autem interdum culpa, falsitas & deceptio appellari, non tam in ratione mali aut culpæ, quam in ratione boni: omne enim peccatum habet aliquam rationem apparentis boni, sub qua falsum quid & fucatum vocari solet, eam vero denominationem non habet in ordine ad Deum, sed in ordine ad hominem, quem decipit, sicut de alijs rebus falsis statim dicemus. Alia vero res, quæ à Deo sunt, nunquam discordant ab arte, vel idea eius, quia est tam potens in exequendo, quantum est sapiens in cognoscendo.

VII. Dices, licet hoc sit verum de his, quæ Deus per se ipsum operatur, non tamen de his, quæ per causas secundas efficiuntur: nam tunc accommodat suam potentiam exequentem actiuitati causalium secundarum, & ideo hinc fieri potest, vt effectus non adæquet ideam artificis, vt videtur contingere in monstris naturæ. Respondetur cum illa non conueniant casu & fortuito respectu Dei, sed ex vera scientia, & voluntate eius, necessarium esse, vt etiam hæc, quatenus entia sunt, non discordent à diuina scientia practica: quia Deus sicut vult cum causis secundis non impeditis influere ad effectus integros & perfectos perficiendos, ita vult cum eisdem impeditis influere ad efficienda monstra. Vnde sicut, quando optimus pictor non ex impotentia, sed voluntarie depingit monstrum, illud non dicitur discordare ab arte: neque esse aliquid falsum respectu talis pictoris, ita neque monstra naturæ falsitatem habent respectu supremi artificis Dei, quia ea sciens & videns fabricatur, quatenus entia sunt. Quod ideo semper adiungo, quia si hæc considerentur, quatenus in eis est priuatio, seu carentia alicuius perfectionis, vt sic non per se sunt, sed per accidens, neque habent propriam ideam, ad quam conformentur, vt respectu illius vera aut falsa dici possint, sed habent talem defectum, quatenus deficiunt ab alia perfectioni idea: hic autem defectus, vel non est à Deo, vt in defectibus culpæ, vel, si est ab ipso, vt in malis pœnæ, non est præter scientiam & intencionem, seu voluntatem eius, & ideo respectu illius non potest dici falsitas, an vero respectu causæ secundæ ita appellari possit, statim dicam.

VIII. Tercio, si res ad intellectum creatum speculatiuum comparentur, non possunt intrinsece ac proprie falsa denominari. Quod sic ostendo, quia, vel denominantur falsæ ex aptitudinali difformitate, vel ex actuali, neutrum dici potest: ergo. Minor quoad priorem partem probatur, quia omnis res, quantum est de se apta est cognosci sicut est, & generare proprium & adæquatum sui conceptum. Quod autem aliquis intellectus in eis cognoscendis interdum decipiatur, non prouenit ab ipsis, quatenus entia sunt, sed vel ex defectu vnitatis intellectus, vel ex alijs impedimentis: ergo ratione aptitudinis, quæ est in rebus vt intelligantur, non conuenit eis falsitas, quod amplius patebit ex confirmatione alterius partis. Probatur

ergo altera minoris pars primo ratione tacta præcedente disput. sect. 2. quia, si res falso cognita ab intellectu creato, haberent propriam & intrinsecam falsitatem ex eo, quod discordant à tali intellectu, nulla esset res, quæ non posset falsa denominari: quia nulla est, quæ non possit falso cognosci: esset ergo etiam in Deo falsitas, quod absurdissimum est. Item, si res est falsa respectu intellectus: ergo, vel respectu intellectus verum & proprium conceptum formantis talis rei: & hoc non vt per se constet, quia ab illo non discordat, vel respectu intellectus vere concipientis aliam rem, vt aurichalcum videtur dici falsum aurum respectu intellectus concipientis verum aurum: & hoc modo etiam aurum potest dici falsum aurichalcum, respectu intellectus verum aurichalci conceptum formantis, & sic redit idem inconueniens supra illatum, quod in rebus omnibus sit aliqua falsitas. Denique, vel res dicitur falsa in ordine ad conceptum simplicem, vel in ordine ad conceptum complexum. Primum dici non potest, tum propter rationes dictas, tum quia, vt ostendam, in solo conceptu simplici non est proprie falsitas: ergo multo minus erit in re speculatiue cognita in ordine ad talem conceptum: tum etiam, quia, si res ad proprium suum conceptum comparetur, respectu illius non erit falsa, sed vera, si vero comparetur ad conceptum alterius rei, per illum non est falso cognita, sed potius ignorata: ergo nec respectu illius poterit denominari falsa: inter hos autem conceptus non potest medium excogitari sistendo in simplicibus conceptibus, ergo per difformitatem ad illos non habent res propriam falsitatem. Si autem hæc denominatio sumatur in ordine ad compositionem & diuisionem, sicut Aristot. dixit 6. Metaph. nec veritas est in rebus, sed tantum obiectiue in intellectu, multo ergo minus falsitas.

Quarto, si res create comparentur ad intellectum creatum practice cognoscentem, sic excludendæ in primis sunt res naturales, quæ non pendent ab vilo creato intellectu, tanquam à suo artifice: & ita de omnibus his rebus probata relinquitur conclusio posita, quod respectu nullius intellectus habent propriam falsitatem. Vnde infero, etiam naturalia monstra non habere propriam falsitatem, sed imperfectionem, vel defectum, ideoque non tam falsæ entia, quam imperfecta, sed mala denominari solent. Probatur, quia non denominantur falsa respectu primæ causæ vniuersalis vt diximus, neque etiā respectu causarum secundarum, quia illa non operantur per intellectum, falsitas autem sumenda est in ordine ad aliquem intellectum. Dices, sicut opus naturæ est opus intelligentiæ, ita hæc monstra posse dici falsa respectu naturalis virtutis causæ, non præcisè sumptæ, sed quatenus subordinari deberet idæ primi artificis, dirigentis illam ad perfectum effectum producendum. Respondetur in primis hanc denominationem, & solū extrinsecam esse, & Metaphoricam magis, quam propriam. Sicut opus naturæ non est proprie & intrinsece opus intelligentiæ, sed extrinsece & metaphoricè, vel sicut dicitur errare manū projicientis sagittam, quando scopum non attingit: nam error proprie non illi tribuitur, sed per Metaphoram tantum. Deinde dicitur, quod illa imperfectio effectus non prouenit ex vilo defectu intellectus, & ideo non potest proprie falsitas appellari, sed imperfectio, vel malitia, & ita hæc solent vocari monstra, vel peccata naturæ, quæ voces malitiam potius, quam falsitatem indicant.

Solum supersunt res artificiales & morales, ad quas potest intellectus creatus practice comparari, & vt causa earum. Artificialia ergo non est dubium, quin interdum discrepent ab arte. Sed hoc dupliciter contingit: vno modo, quod discrepent ab arte, quæ est in artifice, seu ab idea, quæ re verè habet conceptam: alio modo, quo discrepent ab arte, quam deberet

IX. Naturalia entia per ordinem ad humanam virtutem non sunt falsa.

X. Res artificiales in ordine ad humanas opes non sunt falsæ.

habere, quamq; alius probus artifex habet. Quando hoc posteriori modo contingit, non videtur proprie habere locum denominationis falsitatis, quia tunc res artefacta non discordat ab idea, à qua procedit: ad alias vero perfectiores ideas, quæ sunt in alijs artificibus, non comparatur talis res ut ad principium practicum, sed ut ad cognitionem speculativam: & ideo respectu illarum non habet propriam falsitatem, iuxta dicta in tertio puncto. Et confirmatur, nam, si quis simul habeat ideas perfecti & imperfecti artificij, & volens faciat rem imperfectam, & conformem imperfectæ ideæ, non dicitur ille errare in operando ut artifex est, nec res facta in genere artificij dicitur falsa: ergo idem erit, quando habet imperfectam ideam solam, & iuxta illam operatur. Dices, hunc artificem deficere ab arte, vel quia habens ideam tantum imperfectam vult effectum facere perfectum, & conformem suæ ideæ, quæ est manifesta repugnantia, vel quia existimat iuxta veras regulas artis, ita esse rem perficiendam. Respondetur, in eo, qui sic operatur, intervenire errorem speculativum potius, quam practicum, seu antecedentem ante conceptionem ideæ, per quam res est fabricanda: & ideo ab eo errore non proprie denominari rem falsam, sed, ad summum, metaphorice & valde extrinsece. Cuius signum est, quia, si talis res ex industria fiat illo modo propter aliquem finem, vel voluntatem artificis, non erit res illo modo falsa, cum tamen in re eandem conformitatem, vel difformitatem habeat cum idea. Item, quia huiusmodi regulæ artis sæpe sumuntur in ordine ad aliquem finem, & supposita tali materia, vel circumstantijs: sed hæc omnia non variant intrinsecam formam artificialem rei, nec conformitatem, quam habet cum idea, à qua proxime procedit, ergo quandoque res artefacta est conformis ideæ, à qua proxime procedit, tunc non est in ea falsitas, etiam si aliis sit simpliciter res imperfecta respectu aliarum idearum perfectarum, vel si sit inutilis in ordine ad finem intentum.

XI.

Quando vero res artefacta prodit difformis ideæ, quæ est in artifice ut actu operante, seu à qua proxime procedit, tunc maxime videtur esse falsitas in tali re artificiali, sed adhuc illa non potest proprie dici falsitas, tum quia ille defectus in effectu, non procedit ex imperfectione aut falsitate intellectus, sed ex imbecillitate potentie exequentis, vel alio simili occurrenti impedimento: tum etiam, quia illud artificium ut sit, seu quatenus cum illa difformitate sit, non procedit ab idea, sed casu fit: ergo non comparatur ad illam ut ad causam, & mensuram, ut per conformitatem, vel difformitatem ad illam falsum denominetur. Et confirmatur, nam cognitio illa, vel idea non est falsa per difformitatem ad illud opus, quia re vera non habebat illud pro obiecto: ergo neque e contrario opus ipsum potest denominari falsum in ordine ad talem cognitionem, cum neq; sit obiectum, neq; effectus illius, quantum ad imperfectionem secundum quam ab idea discordat. Dicitur ergo tale artificium incongruum, aut malum in genere artificij, non autem proprie falsum. Quomodo dicunt Dialectici, consequentiam seu illationem, quæ non fit iuxta regulas artis, esse quidem malam, non autem falsam.

XII.

*Res morales
in ordine ad
humanos o-
pifices non
falsa.*

Atque idem discursus fieri potest de operibus prudentie, seu moralibus: ea enim opera, quæ à regulis prudentie discordant, quamvis interdum dici solent falsa practice, ut supra dicebamus ex illo Psal. 4. *Ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium?* tamen hoc solum est, quatenus sequuntur ex aliquo dictamine falso practice, quod dictamen ad iudicium intellectus per compositionem & divisionem spectat. Vnde ab illo solum extrinsece & per analogiam denominatur opus falsum. Proprie tamen non est in ipso opere falsitas, sed malicia: nam si comparatur ad dictamen à quo actu procedit, illi est conforme:

quia illud dictamen imprudens est, & erroneum: si autem comparatur ad illud dictamen, per quod deberet vitari talis actus, vel rectitudinem habere quatenus actus humanus est, respectu illius, non tam falsus, quam pravius dicitur: tum quia illud debitum operandi iuxta dictamen prudentie, non tam ad veritatem rerum, quam ad honestatem morum, pertinet: tum maxime, quia opus illud, quatenus realiter fit, non est obiectum illius dictaminis, neque ab illo procedit. Vnde tandem confirmari potest tota hæc conclusio ex Augustino libr. 2. Soliloquiorum capit. 8. dicente: *Si verum esse id, quod est, dixerit, falsum non esse ipsum, concludetur.* Quæ verba exponens D. Thom. 1. part. questio. 17. artic. 1. ad 1. inquit: *Res comparata ad intellectum secundum id, quod est, dicitur vera, secundum id, quod non est, dicitur falsa: unde verus tragedus est falsus Hector, ut dicit idem Augustinus 2. Soliloquiorum capit. 10.* Igitur entia, quatenus entia sunt, non sunt falsa: sed, si falsitas aliquo modo eis attribuitur, solum est & per attributionem quandam, & quatenus non entia sunt.

Exponendum vero superest, qualis sit hæc analogia denominatio. In quo brevitè dicendum est cum D. Thom. dicta questio. 17. artic. 1. varijs modis per se rem denominari falsam. Primus & maxime vtitur est, propter similitudinem ad rem veram: ratione ut, cuius occasionem falsitatis nobis præbet, ut scilicet illud existimemus esse quod non est. Hoc modo aurichalcum dicitur falsum aurum, non propter solam disconvenientiam, quam habet cum vera idea, vel conceptu auri: maiorem enim habet plumbum, vel stannum, quæ non denominantur falsum aurum: igitur propter similitudinem & speciem auri, quam gerit, ratione cuius facile existimatur esse aurum. Et de hoc modo dixit Aristot. 5. Metaph. cap. 29. *falsa dicta, quæ natura sua apta sunt, ut videantur esse, aut quæ non sunt, aut qualia non sunt, veluti pictura, & infomnia:* & August. lib. 2. Soliloq. dixit, cap. 6. *Eas res falsas esse nominamus, quas verisimiles deprehendimus.* Secundo dicitur aliquid falsum, quia est obiectum falsæ enunciationis, quod tamen obiectum est obiectivæ tantum in intellectu. Ita Aristoteles supra, qui addit, in huiusmodi falsis esse latitudinem: nam quædam sunt etiam impossibilia, ut diametrum esse commensurabilem coltæ, alia vero sunt tantum falsa, ut Petrum currere, si quiescit. Et ad hunc modum idolum dicitur falsus Deus, quia est obiectum falsæ opinionis, quod idolum sit Deus. Quosensu dixit Paul. ad Roman. 1. *Idolum esse mendacium.* & 1. ad Corinth. 8. dixit, *idolum esse nihil.* Tercius modus esse potest, quando res dicitur falsa, quia non est adæquata, vel conformis arti. Hunc posuit D. Thom. & dicit, solum habere locum in rebus arte humana factis: verum tamen Aristot. illum modum prætermisit, & mihi (ut dixi) valde improprius videtur, parumq; communis modo loquendi vtitur: non tamen repugnat talis Metaphorica denominatio, ut quia res dicitur vera, quædo est arti conformis, falsa dicatur, quando non est conformis: quamquam hoc ipsum magis conveniat ei, quatenus habet aliquid non entis, quam ut entitatem habet.

De falsitate simplicium conceptuum.

Dico secundò: In simplicibus conceptibus, seu actibus cognoscendi, siue intellectus, siue sensus in simplicibus non est propria falsitas, seu deceptio, sed per Metaphoram eis attribuitur, sicut rebus ipsis. Hæc conclusio est Aristot. lib. 3. de anima, cap. 6. & latius lib. 9. Metaph. cap. 12. sequiturq; ex præcedente, quia conceptus simplices æquiparantur rebus in veritate, ut constat ex dictis disput. præced. ergo & in falsitate: est enim par ratio, & totus discursus factus in præcedente conclusione hic potest facile applicari. Secundò potest idem probari ratione late tractata disput. præced.

XIII.

Falsitas

non quæ

qua signi-

ficat

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

ut

Præced. sectione 2. quia si in conceptu simplici posset esse falsitas proprie propter difformitatem ad aliquas res, nullus esset conceptus simplex, qui non esset falsus respectu aliquarum rerum, quia nullus est conceptus, qui non habeat difformitatem cum aliquibus rebus, præsertim in creaturis, consequens autem absurdum est, ut ibidem ostendi. Tertiò, hinc potest ratio à priori declarari: quia falsitas inter ea versatur, inter quæ versatur veritas: sunt enim opposita: veritas autem versatur inter cognitionem & rem, quæ est obiectum eius, falsitas ergo etiam versari haberet inter cognitionem, & rem, quæ est obiectum eius: unde, quamvis cognitio habeat difformitatem cum re, quæ non est obiectum illius, illa non potest denominari falsitas, sed erit (ut ita dicam) disparata quædam habitudo, ut in compositione etiam & diuisione intellectus videri licet. Hinc ergo conficitur argumentum, nam simplex apprehensio, seu cognitio non potest habere difformitatem cum re, quæ est obiectum eius, esto possit esse difformis aliis rebus: ergo non potest in illa esse falsitas. Minor declaratur in hunc modum, quia, cum habitudo huius cognitionis ad obiectum sit simplex, seu per simplicem representationem, non potest esse difformis rei tanquam obiecto representato: quia, aut talis res representatur per talem actum cognitionis, vel non. Si non representatur, non est obiectum, & ita respectu illius non erit falsus talis actus. Si vero representatur per illum, erit conformitas inter illa, quia necesse est representans & representatum habere inter se convenientiam: ergo etiam respectu illius obiecti non erit falsus talis actus: ergo respectu nullius obiecti potest huiusmodi actus habere falsitatem.

XV. Dices, posse huiusmodi actum representare rem, non tamen sicut est: ideo posse respectu obiecti sui esse falsum. Respondetur, in simplici actu seu representatione inuolui repugnanti: quia in hoc modo representandi non attribuitur una res alteri, neque unus conceptus obiectui alteri, sed simpliciter res aliqua representatur: ergo vel representatur sicut est, vel non est illa, quæ representatur, & consequenter repugnat, esse obiectum, & non representari sicut est. Sicut imago sensibilis simpliciter representans personam aliquam, oportet, ut representet illam, sicut est, vel si in aliquo non representat illam sicut est, in illo non est imago eius, ideo non potest dici falsa imago proprie loquendo: sed imperfecta, aut diminuta, vel non imago. Unde quando appellamus aliquam falsam imaginem, falsitas reuera existit in attributione, vel compositione nostra, quia scilicet attribuiamus talem imaginem ei, quem non representat, existimantes esse imaginem eius, & ita illa falsitas solum est obiectiue in intellectu, seu denominatiue ab actu intellectus, eodem ergo modo censendum est de simplicibus conceptibus, seu actibus cognoscendis, qui ita se habent, sicut simplices imagines.

XVI. Et hoc plane docuit D. Tho. dict. quæst. 17. art. 1. & 3. si attentè legatur, & solutiones argumentorum cum doctrina articuli coniungantur. Quamvis enim dicat, sensum falli circa sensibile commune, aut per accidens, & similiter intellectum per accidens posse falli in simplici apprehensione quidditatis rei, quod etiam Aristot. citatis locis docuit, tamen non intelligit, falsitatem proprie sumptam in ipsa simplici apprehensione reperiri, sed esse in his apprehensionibus occasionem erroris & deceptionis, & inde falsas nominari. Quomodo dixit Aristoteles, picturam, & insomnia falsa dici, quia imaginatio, quam efficiunt, entis non est. Itaque non est dubium, quin interdum sensus (& idem proportionaliter est de intellectu) apprehendat rem exteriorem aliter, quam in re existat. Quo fit, ut non tam illam quam loco illius apprehendat, & ideo dicimus non proprie falli, quia ipse non attribuit illam suam apprehensionem rei in se existente.

ti, sed simpliciter illud obiectum sibi representatum apprehendit. Unde, sicut imaginatio apprehendens montem aureum non fallitur, quia non componit, neque hoc rei attribuit, ita nec sensus, tamen, quia sensus exterior mouetur ab exteriori obiecto & apprehendit illud per modum intuitionis, atque adeo per modum præsentis, & existentis, ideo, quando apprehendit rem, quæ re vera non est, vel non eo modo, quo est, falli dicitur, quia discrepat ab illa re, quam pro obiecto habere videtur, quamvis re vera ad illam, vel ad talem modum eius, non terminetur eius apprehensio: & ideo non sit in eo propria falsitas, sed imperfectio quædam, quæ est occasio falsitatis. Unde Aristot. supra dicit, *Visus non errat dicens esse colorem, sed quid sit id, quod est infectum colore, vel ubi, id est, errat circa subiectum, quod est affectum colore, constat autem visum non habere in se errorem formaliter, sed causaliter, seu occasionaliter, quia non iudicat per se de subiecto coloris: non est ergo propria ac per se falsitas in his simplicibus actibus, atque ita etiam sentiunt auctores supra citati.*

De falsitate compositionis & diuisionis.

Dico tertiò, Falsitatem proprie reperiri in compositione & diuisione intellectus. Hæc est communis, & recepta sententia Arist. D. Tho. & aliorum, locis citatis. Et sequitur à sufficienti enumeratione ex dictis, quia falsitas non est in rebus, neque in simplicibus conceptibus, ergo oportet, ut saltem sit in compositione & diuisione: quia, nec potest aliud membrum excogitari, nec potest nullibi esse suo modo, quia cætera per Metaphoram & analogiam denominantur falsa: ergo per habitudinem, vel imitationem alicuius, quod proprie factum nominatur: hoc autem non est, nisi compositio & diuio intellectus. Ratio à priori ex dictis sumitur, quia in huiusmodi compositione, vel diuisione potest reperiri proprie difformitas in cognitionem & rem, quæ est obiectum eius: ergo & falsitas. Antecedens patet, quia quando intellectus componit, ea, quæ in re non sunt coniuncta, habet pro obiecto adæquato unionem, seu coniunctionem vnius extremi cum alio. Unde ipsa etiam extrema in actuali obiecto complectitur, vñ ut materiam seu subiectum, cum quo aliud coparat, & iudicat habere cum illo coniunctionem, & consequenter in actu exercito iudicat conceptum vnius habere conformitatem cum alio: ergo quando inter illa extrema non est illa coniunctio seu conformitas, quam intellectus iudicat, discordat iudicium ab obiecto suo: est ergo in illo propria ac rigorosa falsitas. Dices: Veritas & falsitas sunt in compositione & diuisione tanquam in cognoscente, ut supra diximus cum D. Thoma, at vero quando intellectus componit prædicatum cum subiecto, quæ in re non sunt composita, nullo modo cognoscit falsitatem: imò ideo sic componit, & iudicat, quia id esse verum existimat: ergo vel non est proprie falsitas in huiusmodi compositione, vel falsa sunt, quæ supra diximus. Respondetur, neutrum sequi, quia ut supra etiam declaratum est non ita dicuntur veritas & falsitas esse per compositionem, & diuisionem, in intellectu tanquam in cognoscente: quia oporteat eas directe & formaliter cognosci compositione ipsa, aut diuisione, quod specialem includit repugnantiam respectu falsitatis: quia tunc in compositione, vel diuisione est falsitas, quando intellectus decipitur, ideo autem decipitur, quia verum esse existimat, quod falsum est: unde necesse est, ut falsitatem ignoret, quam habet, nisi enim illam ignoraret, illam non haberet, & ideo error dici solet ignorantia prauæ dispositionis. Dicitur ergo falsitas esse in compositione & diuisione tanquam in cognoscente, non quia falsitas ipsa ut falsitas est, directe cognoscatur: sed quia cognoscitur vnum ut coniunctum, vel conformem alteri, quod

XVII.

Falsitas proprie in compositione & diuisione.

quod re vera potius est disjunctum ac difforme, & ideo in actu exercito cognoscitur id, quod est difforme & falsum, scilicet hoc esse illud, quod in re non est, aut non esse quod est.

Illata quadam ex dictis.

XVIII.

Atque hinc intelligitur primò differentia inter conceptus simplices, & iudicium compositionis & diuisionis: nam conceptus simplex prout directe & positue tendit in obiectum per ipsum apprehensum & cognitum, solum repræsentat illud, & non dicit vel repræsentat positue ita esse in re, vel non esse (loquor de humanis actibus) unde, si contingat habere aliquam difformitatem cum re, prout est in se, est potius per modum negationis, quam per modum posituæ repugnantia, scilicet, quia non repræsentat id, quod est, sed aliud. Unde etiam fit, ut non proprie discordet ab obiecto, quod repræsentat, & in quod directe tendit. At vero iudicium discordat positue ab obiecto suo: quia iudicat, aut habere, quod non habet, aut non habere, quod habet, & ideo inuenitur propria falsitas in compositione & diuisione, non autem in simplici conceptione. Et ideo Theologi, quamuis sentiant, in intellectu Christi, aut B. Virginis, non potuisse esse errorem, seu falsum assensum, non tamen existimant inconueniens, ut per sensus potuerint apprehendere res aliter, quam in se sunt, quia hæc non est propria deceptio nec falsitas, neque indecens imperfectio: maxime cum per sapientiam intellectus corrigere possent sensus, ne in deceptionem inducerent. Et idem probabile est de Adamo, & hominibus in statu originalis iusticie existentibus, si ille perdurasset.

XIX.

*Falsitas stri-
ctæ sumpta
quid.*

Secundò colligitur ex dictis, quid sit falsitas: nam si de ea in omni proprietate loquamur, dicitur inconuenientiam illam, seu inadæquationem, quæ est inter iudicium intellectus componentis & diuidentis, & rem ipsam prout est in se. Non tamen hæc inadæquatio significat aliquam propriam relationem realem, vel rationis, ut à fortiori constat ex his, quæ de veritate dicta sunt. Neque etiam significare videtur solam denominationem extrinsecam: quia falsitas intrinseca imperfectio intellectus est. Neque priuationem solam: tum quia falsitas in hoc distinguitur ab ignorantia priuationis, tum etiam, quia actus potest ex vero fieri falsus absque priuatione reali alicuius perfectionis, quia fit falsus sine mutatione reali sui, ut supra dictum est. Igitur hæc falsitas videtur includere, & posituam relationem, seu comparisonem vnius ad alterum, quæ per compositionem & diuisionem fit, & præterea connotare obiectum aliter se habens. Sic enim rationes habere intelligitur. Unde eadem proportionem explicanda est hæc falsitas, qua opposita veritas supra est à nobis declarata. At vero falsitas improprie dicta, quæ rebus, vel simplicibus conceptibus attribuitur, solum est denominatio extrinseca, vel signi, vel causæ, seu occasionis, vel obiecti falsi iudicii, vel certe interdum significat negationem aliquam conuenientia inter aliquam rem, & aliquem conceptum simplicem, quæ potius consistit in carentia perfectionis, seu adæquationis perfectæ & integræ, quam in directa & opposita disconuenientia, & ideo non meretur nomen propriæ falsitatis, quæ omnia ex his, quæ diximus, satis patent.

XX.

Et iuxta hæc intelligendum est, quod Augustinus ait lib. 83. quæst. q. 32. *Quisquis vllam rem aliter quam ea res est, intelligit, fallitur.* Dupliciter enim contingit, rem intelligere, aut concipere aliter, quam est, scilicet positue & negatiue. Positiue appello, quando res aliter concipitur, attribuendo ei illum alienum conceptum, vel remouendo proprium, quod fit falsa compositione & diuisione. Negatiue autem appello, quando, licet intellectus rem aliter concipiat, id est, non se-

cundum eum modum, quem res habet, sed secundum alium, non tamen ei attribuit, aut modum illum, aut vllum alienum conceptum, quod accidit in simplici conceptione imperfecta: constat autem hunc posteriorem modum non sufficere ad deceptionem vel falsitatem. Loquitur ergo Augustinus priore modo, & eodem sensu intelligendum est, quod subdit, *Et omnis, qui fallitur, id in quo fallitur, non intelligit.* Quisquis igitur vllam rem aliter quam est, intelligit, non eam intelligit: huiusmodi enim propositiones veræ sunt, quamuis non conuertantur: omnis enim error ignorantia est: non tamen omnis ignorantia est error: & ita omnis falsitas includit carentiam alicuius intelligentia, quamuis carentia intelligentia ad falsitatem non sufficiat.

Tertiò colligitur ex dictis, falsitatem seu falsum analogice dici de compositione & diuisione, & de simplicibus conceptibus & rebus. Hoc satis constat ex dictis, quia ostensum est, proprie solum reperiri in compositione & diuisione, in alijs vero per denominationem extrinsecam & Metaphoram. Solum est in hoc notanda differentia inter veritatem, & falsitatem: nam, licet de veritate etiam dixerimus, sub quadam ratione primo dici de veritate complexa, & analogice de signis, vel causis eius, quatenus ab illa præcise denominantur, quod nunc eodem modo de falsitate docemus: tamen sub alia consideratione admittimus propriam veritatem in rebus & conceptibus reperiri, quod de falsitate negamus. Ratio autem huius differentia est, quia inter intellectum, & res, quæ illi obijciuntur potest esse, imò & esse debet positua conformitas in ratione repræsentantis & repræsentati, in qua consistit simplex veritas, non tamen potest esse propria difformitas inter obiectum & actum, quia hoc ipso, quod non repræsentatur, definit esse obiectum: negatio autem conuenientia, & conformitatis inter cognitionem & rem, quæ non est obiectum eius, non habet rationem falsitatis, quamuis interdum ita nominetur, propterea quod res quandam similitudinem vel propinquitatem cum obiecto habeat, & aliter quam in se sit, repræsentari videatur.

Vltimò intelligitur ex dictis, quæ sit oppositio inter veritatem & falsitatem: nam D. Tho. dicta quæst. 17. ar. 4. dicit opponi contrarie: *Quia vtrumque, (inquit) falsitas est aliquid posituum, & inter se repugnant.* Quod confirmat auctoritate Aristot. 4. Metaph. text. 27. dicens: *Falsum esse ex eo, quod iudicatur esse quod non est, vel non esse quod est.* Ex quo intelligitur, D. Tho. loqui de vero & falso proprie dictis, prout sunt in compositione & diuisione: nam falsum improprium, seu Metaphoricum non opponitur vero, nisi vel negatiue, seu priuatiue, vel tanquam imperfectum perfectio, vel tanquam apparens existenti iuxta varias denominationes falsi supra explicatas. Addendumque vltius est, etiam in compositione intellectus, ut verum aut falsum contrarie opponantur, debere versari circa idem & secundum idem: & alioqui si ad diuersa compararentur, contingit, non solum verum & falsum non esse contraria, verum etiam in idem saltem diuersis temporibus conuenire, sicut Aristoteles dixit, & supra explicatum est, eandem propositionem mutari posse de vera in falsam ex mutatione sui sine mutatione obiecti. Et ratio est clara, quia veritas, vel falsitas duo includit, scilicet, iudicium, seu estimationem intellectus, & talem coexistentiam, seu connotationem obiecti: & ideo ex mutatione alterius potest mutari veritas, vel falsitas. Et hoc ipso, quod iudicium ad diuersas res, aut ad eandem pro diuersis temporibus comparatur, non est omnino eadem veritas, quæ in illo cernitur, & ideo mirum non est, quod propriam oppositionem absolutam ad falsitatem non seruet, sed solum quasi relatiuam. Ut ergo verum & falsum contrarie opponantur, necesse est, ut fumanur respectu eiusdem omnino obiecti: tunc enim oppositio oritur, non ex relatione sola, seu

seu quasi relatione, sed ex ipsismet actib. intellectus habentibus oppositas habitudines ad tale obiectum, quatenus vnus est per modum assensus, alius per modum dissensus, & ideo tunc est propria contrarietas inter tales actus, quomodo dixit Aristot. opiniones de contradictorijs, esse inter se contrarias.

XXIII. *Supra.*

Sed quæret hic obiter aliquis, an sicut idem iudicium diuersis temporibus potest esse verum & falsum, respectu obiecti aliter se habentis, ita possit esse simul verum & falsum respectu diuersorum. Quidam enim affirmant, quia videtur esse similis ratio in prædictis casibus, & quia quamuis verum & falsum non sint in rigore relatiua, tamen illa imitantur in relationis autem contingit, simul esse idem simile & dissimile respectu diuersorum, & citatur pro hac sententia D. Thom. 1. part. q. 17. art. 3. Sed neq. D. Thom. ibi hoc docet, nec verum est, vt patet ex incommodo supra illato, quod omnis fere cognitio esset simul falsa & vera, sicut eadem qualitas semper fere est similis & dissimilis respectu diuersorum. Item alijs propositionibus subcontrariis esset simul vera & falsa respectu diuersorum. Ratio vero est, quia veritas iudicii non est pendenda penes vnā, vel alteram partem obiecti, sed penes totum obiectum adæquatum. Et si respectu illius conformitatem habet, est simpliciter verum, & nullo modo falsum, si autem prædicta conformitate careat, erit falsum, & nullo modo verum: fieri autem non potest, vt respectu adæquati obiecti simul habeat conformitatem & diffinitatem: & ideo non potest simul veritas & falsitas in eodem actu reperiri respectu sui obiecti.

XXIV.

Dices, ergo in veritate & falsitate propositionum non datur magis aut minus, quia si omnis veritas est sincera veritas, omnemq. falsitatem excludit, nulla potest esse maior, non erit igitur vna enunciatio verior alia, idemq. erit de falsitate. Consequens autem est contra Arist. 4. Metaph. c. 4. in fine, & contra omnium sensum & loquendi modum. Respondetur simpliciter negando sequentiam, quia non semper vnum oppositorum dicitur maius, aut minus propter admissionem contrarij maiorem & minorem. Nam vna propositio est certior alia licet neutra quippiam habeat dubitationis, aut formidinis, vt supra disput. 1. sectio. tactum est. Fateor ergo omnes propositiones veras, quoad carentiam falsitatis esse æquales, item verum est habere quandam æqualitatem in proportionali conformitate ad sua obiecta, quia illa consistit (vt ita dicam) in diuisibili, & ideo in hoc non recipit magis aut minus. Nihilominus tamen dicitur vna propositio verior alia, quia immutabilior, habensq. cum suo obiecto magis infallibilem conformitatem. Item ratione fundamētū dici potest verior, quia fundatur in esse veriori: e contrario vero dicitur magis falsa propositio, quia impossibilior, & quia magis recedit à vero, sic magis falsum esse dicitur, quod mille sint æqualia duobus quam quod quatuor, licet in carentia veritatis æqualia sint.

SECTIO II.

Quæ sit falsitatis origo.

I.

Suppono in primis, sermonem esse de falsitate proprie dicta, quæ vt diximus, in compositione & diuisione reperitur, nā de falsitate prout alijs rebus tribuitur, vel nulla est difficultas, quia vel solum est extrinseca aut Metaphorica denominatio, quæ si sit in ratione signi vt in verbis, oritur ex prauo eorum vtu, si vero sit in ratione causæ vel occasionis falsitatis, oritur ex aliqua similitudine, vel proportionem, quæ diuersis rebus, pro earum veritate & natura, diuersa etiam erit, vt inductione facta facile considerari potest: vel certe si illa falsitas consistat in aliqua imperfectione, cum à nobis potius cen-

seatur habere rationem malitiæ quam falsitatis, non est, quod hoc loco illius radicem declaremus, quamquam paucis verbis insinuari possit, & ad propria loca remitti. Nā si illa falsitas sit in rebus naturalibus, vt in monstris naturæ, radix illius communiter est ex parte materiæ, vel ex defectu virtutis proximi agentis, ad quam reducitur etiam concursus contrariorum agentium sese impredientium, vt latius tractatur in secundo Physic. Si vero falsitas illa sit in rebus artificialibus ex eisdem causis, seruata proportionem, prouenit, scilicet ex defectu materiæ, vel ex defectu virtutis exequentis, vel certe ex defectu ipsiusmet artis, seu directionis eius, vt per se constat, & in eodem lib. 2. Physic. tractatur. Si vero falsitas hæc attribuitur humanis actibus moralibus, proxima radix eius est libertas voluntatis, quæ non habet intrinsecam aut necessariam conformitatem cum sua regula, concurrente simul aliquo defectu intellectus. De quo quid sit, & quomodo sit necessarius, attingemus infra, inter disputandum de causis efficientibus liberis, & latius disputant Philosophi morales, & Theologi. Si deniq. hæc falsitas attribuitur sensibus, vel alijs simplicibus cognitionibus proxime videtur prouenire ex aliquo defectu speciei intentionalis sensibus exterioribus impressæ, vt significat D. Thom. 1. part. q. 17. art. 2. & 3. Nam cum omnis interior apprehensio ex exteriori nascatur defectus in simplici apprehensione interiori per se loquendo oritur ex defectu exterioris sensationis: cum autem facultas ipsa sentiendi de se sit eadem & indifferens, constituitur autem in actu ac proxime determinatur per speciem, ex imperfectione speciei oritur sensationis defectus. Hic autem defectus speciei consistere potest, vel in aliqua imperfectione entitatis eius, vel in modo quo imprimitur, aut in permissione cum alijs speciebus. Vnde interdum prouenit ex imperfectione, vel distantia obiecti, interdum ex aliqua indispositione mediij, nonnunquam vero ex læsione organi, vt latius in secundo de anima disputatur. Vnde hæc sunt satis de hac falsitate.

II.

Secundo suppono, quod ad nos attingit, solum habere quæstionem hanc locum in humana cognitione: nam in diuinam certum est nullo modo posse cadere falsitatem, non solum, quia illa cognitio est simplicissima, sed maxime, quia est perfectissima, infinita, & prorsus immutabilis ac æterna. De cognitione autem angelicā nō pertinet ad nos disputare, an possint intelligentiæ in aliquibus rebus, quas non perfecte cognoscunt ex natura sua, vt sunt supernaturales, vel contingentes componere & diuidere, & hoc modo in errorem incurrere, vel an etiam sine compositione formali possint interdum proprie decipi circa aliqua obiecta: hæc enim disputatio propria est Theologorum, & ideo ad illos etiā spectat, radicem illius falsitatis declarare, si forte potest in angelis ex natura sua, vel nunc in malis reperiri: loquimur ergo tantum de falsitate in humana cognitione.

III.

Tertio suppono, posse huius falsitatis radicem, & Theologicè & Philosophicè inuestigari. Priori enim modo dicit Theologus, radicem omnis erroris & falsitatis in hominibus esse originale peccatum, nam si illud non interuenisset, homines per originalem iustitiam ab omni errore seruarentur immunes. Verum tamen hanc causam omitramus, tū quia ad nos nunc non spectat, tum etiam, quia illa non est causa proprie inducens in falsitatem, sed remouens prohibens. Vt enim magis probata est ac fere certa Theologorum sententia, peccatum originale non induxit in homines aliquam entitatē positiuam, quæ aut eos ad deceptionem inducat, aut tenebras eorum sensibus, vel intellectibus infundat. Solum ergo eos priuauit iustitia, quæ omnem falsitatem depelleret. Vnde hoc ipsum supponit esse in natura humana, si extrinseco dono non praueniatur, seu custodiatur, sufficiens principium, vel occasionem falsitatis, & hoc est